

MAĞCAN CUMABAYEV'İN ŞİİRİNDE İNSAN

Yerlan ZHIYENBAYEV*

Özet

İnceleme konumuz olan Mağcan Cumabayev'in şiirlerinde, insan kavramı bakımından tarih, kültürel tarih ve dönemindeki olayların yansıdığı görmek mümkündür. Zira kendilik değerlerinin farkında olarak ileriye dönük atılımlarda bulunmayı gerçekleştiren birey, ait olduğu milletin değerler dizgesini de içselleştirir. 45 yıllık kısa yaşamında şiirleriyle beraber birçok makale ile kadimci gelenekten yeniçağa geçiş sürecinin yaşandığı travmatik kırılma anında sağduyulu bir ses olarak kaosu aşmaya çalışan Mağcan Cumabayev'in manzum eserlerinde, kendi olmayı seçen ve bu seçimine milli değerler ile boyut kazandıran bireylerin duygu düşüncesinin anlatımı yansımıştır. Bu bağlamda Cumabayev'in öncülüğünü ettiği yeni edebiyat anlayışının, toplumu çağdaşlaştırmayı, değiştirmeyi ve dönüştürmeyi amaçladığı görülmektedir. Onun şiirlerindeki millî bilinçle ilgili sosyal temalar, yeni bir insan modeli yaratma anlamında ele alınmış ve bir çağdaştırma süreci olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte onun şiirlerinde millet hâlinde hür yaşamak isteyen insan anlayışını tüm ayrıntılarıyla ortaya konulmuştur. Mağcan Cumabayev'in hayatı ve eserleri incelendiğinde onun insan, mekân ve zamanın varoluşsal (ontoloji) sorunlarıyla yakından ilgilenmiş olduğunu görmek mümkündür. O, manzum eserlerinde milletin geçmişinden hareketle mevcut durumunu eleştirir. İnsanın topluma, varlığa ve dünyaya karşı sorumluluğuyla birlikte gelecekle ilgili endişesini sanata has bir şekilde terennüm eder.

Anahtar Sözcükler:

Kazak şiiri, Mağcan Cumabayev, varoluşçuluk

Giriş

20. yüzyıl Kazak edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Mağcan Cumabayev, şairliğinin yanı sıra Türkistan'da eğitim alanında, gazete ve dergilerin çıkarılmasında ve öncülük eden kişilerdendir. Millî mücadele yıllarında Kazak aydınları tarafından başlatılan Alaş hareketinin canlanmasında önemli görevde bulunur. Büyük şehirlerde yayınlanan çeşitli gazete ve dergilerde çalışmakla birlikte "Birlik", "Cerlestik (Yerdeşlik)" ve "Alqa (Gerdanlık)" gibi edebi toplulukların kurulmasında da ön ayak olur. Bu bağlamda "20. yüzyılın ilk çeyreğinde Türkistan'da meydana gelen siyasî, sosyal ve sanayi alanlarındaki gelişmelerle

* Dr., Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türkistan/Kazakistan. E-posta: yerlan.zhiyenbayev@ayu.edu.kz

birlikte şiir ve yazarların edebi faaliyetleri sırasında karşılaştığı siyasî ve sosyal baskılar”, “Türkistan’ın işgal altında kalması”, “Türkistanlıların düşmanla değil, kendi aralarında Kadimci-Ceditçi taraflar olarak mücadele etmesi”, “Kazakistan bölgesindeki Küçük Ekim Devrimi”, “kolektifleştirme faaliyetinin zararları”, “açlık ve kıtlığın yaşanması”, “alfabe değişimi”, “halkın cehaleti, tembelliği ve yoksulluğu” vb. sosyal meseleler onun şiirlerinde sanata has bir şekilde terennüm edilir. Döneminin diğer milliyetçi aydınları gibi milletin huzurlu yaşayarak gelişmesini uğruna mücadele etmekle birlikte kaleme aldığı şiir ve eğitim konusundaki bilimsel çalışmaları ile milleti aydınlatmaya gayret gösterir. Ne yazık ki, bu aydınların başlattığı millî mücadeleler totaliter rejim tarafından bastırılmıştır.

Mağcan Cumabayev’in şiirleri kendisi hayattayken 1912, 1920 ve 1922 yıllarında olmak üzere üç defa toplu hâlde kitap olarak bastırılmıştır. Bununla birlikte onun şiirleri Ayqap, Qazaq, Çolpan, Eñbekşi Kazak gibi birçok gazete ve dergilerde yayınlanmıştır.

İnceleme konumuz olan Mağcan Cumabayev’in şiirlerinde insan kavramı bakımından tarih, kültürel tarih ve dönemindeki olayların yansıdığını görmek mümkündür. Kendilik değerlerinin farkında olarak ileriye dönük atılımlarda bulunmayı gerçekleştiren birey, ait olduğu milletin değerler dizgesini de içselleştirir. 45 yıllık kısa yaşamında şiirleriyle beraber birçok makale ile kadimci gelenekten yeniçağa geçiş sürecinin yaşandığı travmatik kırılma anında sağduyulu bir ses olarak kaosu aşmaya çalışan Mağcan Cumabayev’in manzum eserlerinde, kendi olmayı seçen ve bu seçimine milli değerler ile boyut kazandıran bireylerin duygu düşüncesinin anlatımı yansımıştır. Cumabayev’in öncülüğünü ettiği yeni edebiyat anlayışının, toplumu çağdaşlaştırmayı, değiştirmeyi ve dönüştürmeyi amaçladığı görülmektedir. Onun şiirlerindeki millî bilinçle ilgili sosyal temalar, yeni bir insan modeli yaratma anlamında ele alınmış ve bir çağdaştırma süreci olarak değerlendirilmiştir. Zira onun şiirlerinde millet hâlinde hür yaşamak isteyen insan anlayışını tüm ayrıntılarıyla görmek mümkündür.

Bu bağlamda Mağcan Cumabayev’in hayatı ve eserleri incelendiğinde onun mekân ve zaman kavramlarıyla birlikte insanın varoluşsal (ontoloji) sorunlarıyla yakından ilgilenmiş olduğunu görmek mümkündür. Şair, milletin geçmişinden hareketle mevcut durumunu eleştirir ve eserlerinde gelecekle ilgili endişesini sanata has bir şekilde terennüm eder. Bununla birlikte insanın topluma, varlığa ve dünyaya karşı sorumluluğunu imajların aracılığıyla ele alır.

Bu çalışmada Mağcan Cumabayev’in şiirlerinde yer alan insan kavramı kurgusal düzlemde ele alınmış ve kültürel bakımdan millî bilincin görünümü tespit edilmeye gayret gösterilmiştir. Konuyla ilgili şiirler içerik analizi yöntemiyle incelenerek toplumdaki insanın özellikleriyle ilgili unsurları çağrıştıran kavramlar doküman inceleme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Şairin 2013 yılında Jazuşi Matbaasından (Almatı/Kazakistan) Kazakça olarak basılan “Mağcan Cumabayev Eserleri” adlı kitabındaki 241 şiiri taranarak araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Şiirlerdeki insan kavramların kullanılış özelliklerinden örnekler sunulurken Kazak Türkçesindeki nüshasıyla birlikte Türkiye Türkçesine aktarması verilmiştir.

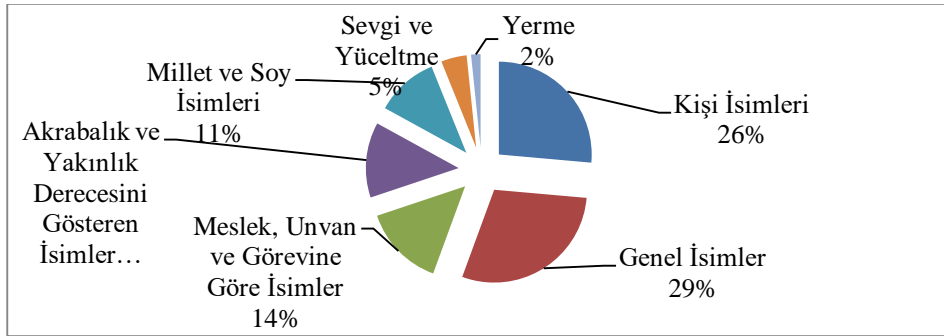
Mağcan Cumabayev’in şiirlerindeki insan kavramını belirtmek amacıyla kaleme aldığımız bu incelememizde, şairin sosyal yaşam karşısında duyduğu hissi, edebi kişiliği ve arzu değerleri kısa bir şekilde tanıtılmaya çalışılmıştır. Onun manzum eserlerindeki kişi unsuru üzerinde durmak için, metinle anlatma ve olayla anlatma arasındaki ilgilerin araştırılması lazımdır. Dolayısıyla ele aldığımız manzum eserlerde insan kavramını bildiren unsurlardan hareketle metin ile olay arasındaki münasebeti göz önünde bulundurmalıyız. Giriş ve sonuç hariç iki bölümden oluşan çalışmamızda, Mağcan Cumabayev’in şiirlerindeki insan kavramından hareketle

birinci bölümde, şahıs kadrosu ile ilgili imajlar üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise, toplum karşısındaki insanın sorumlulukları şiirlerden örnekler sunularak değerlendirilmiştir.

I. Şahıs Kadrosu

Mağcan Cumabayev'in şiirlerinde şahıs kadrosunun tamamına yakını insanlardan oluşur. Bununla birlikte Mısıq pen Et /Kedi ile Et, Oral Tauvı/Ural Dağı, Künşığıs/Doğu, Cel/Rüzgâr, Erteği/Masal, Qoylıbaydıñ Qobızı/Koylıbay'ın Kopuzu, Ötirik Ertek/Yalandan Masal vb. şiirlerinde olduğu üzere masala has olay örgüsü üzerine kurulan metinlerde nesne ve kahramanlar kişileştirme sanatı aracılığıyla tasvir edilir. Onun şiirlerinde kişi unsurları (Tablo 1.) genel isimler, kişi isimleri, meslek, unvan ve görevine göre isimler, akrabalık ve yakınlık derecesini gösteren isimler, millet ve soy isimleri, sevgi ve yüceltme ve yerme olarak değerlendirilebilir.

Tablo 1. Mağcan Cumabayev'in Şiirlerinde Kişi Unsurları.

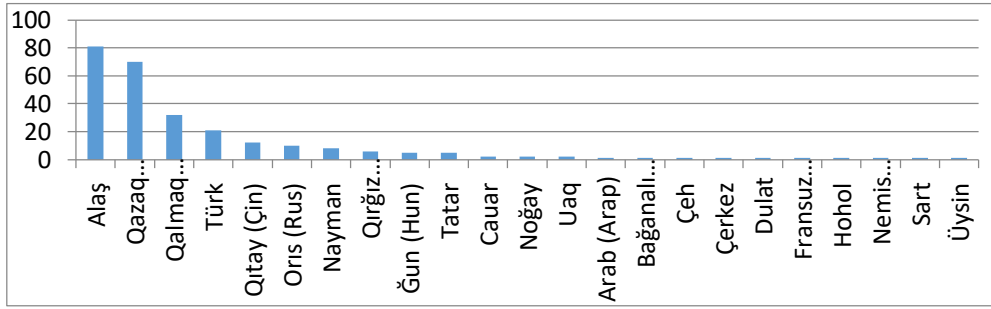
Cumabayev'in şiirlerinde genel isimler olarak bala (çocuk), curt (halk), äyel (kadın), sulu (güzel), qız (kız) ve cauv (düşman) vb. sözcükler diğer isimlere nazaran daha çok kullanılmıştır. Bu tespite göre, şairin çocuk yetiştirme, halkın yaşamı, kadın hakları, sevgi, kızların geleceği ve düşmana karşı tedbir meselelerine önem verdiği görülmektedir. Kişi isimleri olarak ünlü şahsiyetler Bayan Batır, Abılay Han, Dede Korkut, Noyan Batır ve Kene Han'ın vb. adları ön plandadır. Şair kaleme aldığı manzum eserlerinde bu şahsiyetlerin millî mücadeleleri ve topluma gösterdiği hizmetlerini anlatarak onları ideal insan niteliğinde betimler. Meslek, unvan ve görevine göre ayırdığımız isimlerin ilk listesinde, han (padişah), molda (molla), batır (kahraman), uázir (vezir), dos (dost) ve aqın (ozan) vb. kişi unsurları yer almaktadır. Şiirlerde bu kişi kadroları hem tenkit hem de takdirle betimlenir. Bu husus söz konusu kişi kadrolarının toplum üzerindeki etkisine göre değişmektedir. Akrabalık ve yakınlık derecesini gösteren isimler başlığı altında ata (dede), car (yâr), ana, ağa, bauvır (kardeş), äke (baba) ve apa (abla) isimleri daha çok kullanılmıştır. Bu listede "dede" isminin ilk sırada yer alması tesadüf değildir. Zira Türk halkları geleneğinde dedeye olan saygının yeri ayrıdır. Halk kültürüyle beslenerek yetişen Mağcan Cumabayev'in aile büyüklerine olan saygısı eserlerine de yansımıştır. Millet ve soy isimleri olarak daha çok ele alınan Alaş, Qazaq (Kazak), Türk, Qalmaq (Kalmuk), Qıtay (Çin) ve Orıs (Rus) vb. kavramlara istinaden şairin düşüncesini belirlemek mümkündür. Burada ilk üçü "kendini"; sonraki üç millet adı ise "öteki" imajını göstermektedir. Sevgi, yüceltme ve yerme isimlerinde düz değişmece sanatı hâkimdir. Şair sevdiği kişilere sauvlem (ışığım - kız), qaraköz (gözbebeğim -

değerlim) ve qulun (kulun - çocuk) sözcükleri ile hitap etmektedir. Sevmediği kişileri ise, doñız (domuz - nankör), qoñız (böcek- sinsi), tülki (tilki - kurnaz), cılan (yılan - merhametsiz) ve cuan qarın (göbekli - rüşvetçi) olarak betimler. Bu benzetmeler tasvir edilen kişinin özelliğini yansıtmakla birlikte şiirin ahengini oluşturmaktadır.

Şahıs kadrosu zengin olan Mağcan Cumabayev'in manzum eserlerini bir bütün hâlinde ele aldığımızda, burada yaş bakımından genç kucağın daha ağırlıklı olduğunu görmekteyiz. Cumabayev, çok sevdiği kişilere verdiği değeri, onlara şiir ithaf etmek veya onları eserlerinde yaşatmak yoluyla sunmuştur. İsmi takdirle andığı hanlar (Abılayhan, Kene Sarı vb.); millî kahramanlar (Batır Bayan, Sızdıq, Nauan vb.); şairler (Asan Kaygı, Abay Qunanbay vb.); çok değer verdiği dostları (Mircaqıp Dulatov, Berniyaz Küleyev vb.) eş ve sevgilileri (Gülsim, Camıla, Zılıha) böyle kişilerdendir. Şiirlerinde cinsiyet bakımından kadın ve erkek kahramanların eşit düzeyde olduğunu söylemek mümkündür. Ekonomik durumlarına göre tasnif edildiğinde ise, kahramanların daha ziyade alt tabakaya (işçi halka) mensup olduğu belirgindir. Manzum eserlerinde orta ve üst tabakaya mensup kişilere de yer veren şair, toplumdaki kişilerin özelliklerini şiire has ifadelerle yansıtır. Şiirlerinde sosyal grup bakımından “köylü”, “şehirli”, “önder / başkan”, “kahraman”, “aydın / okumuş kişiler” ve “din adamları” vb. gibi karakterleri canlandırarak söylemek istediği duygularını yansıtırken bu kişi tiplerini bir araç olarak kullanır. Mağcan Cumabayev, yoksul veya zenginin değil, halkın şairidir. Eserlerinde yoksul-zengin ayırımı yapmadan birlik hâlinde gelişmeye ve millî mücadeleye davet eder. Adaletli davranarak haksızlığa uğrayanların tarafını tutar. Bunun yanı sıra bazı şiirlerinde tasvir ettiği kişileri kültür dairesi bakımından “doğulu” ve “batılı” olarak ele alan şair, daha ziyade doğulu insan tipini yücelterek batılları sömürücü karakter niteliğinde çağırıştırır.

Mağcan Cumabayev'in bilinen şiirlerinin 43'inde toplam 23 millet ve soy isimlerine 266 kez yer vermiştir (Tablo 2). Örneğin, hem uzun hem de millet ve soy isimleri çok kullanılan “Batır Bayan / Cesur Bayan” adlı manzumede Alaş ismi, 33 kere; Qalmaq (Kalmuk), 32 kere; Qazaq (Kazak), 10 kere; Qıtay (Çin), 10 kere; Orıs (Rus), 2 kere; Uaq soyu ise, 2 kere tekrarlanmıştır. Şiirlerde yer alan bu millet ve kavim adları, kendi içinde “öteki” ve “beriki” olarak tasnif edilebilir. Bu bağlamda şair, Hun, Türk, Alaş, Kazak, Kırgız, Nayman vb. millet adlarını hep yücelterek ele alır. Türk kökenli bu ulusların şanlı tarihine değinerek milli kimliğini belirtir. Öteki kavramı olarak ima edilen Çin, Rus ve Kalmuk vb. ulusların tarih sahnesindeki sömürgeci ve baskıcı siyasetinden söz ederek milletini bilinçlendirmeye çalışır. Burada şairin amacı belli bir ulusu yermekten ziyade kendi milletinin geleceğine endişe duyduğu ortadadır. Çağındaki siyasi ve sosyal sorunlarla ilgili yazılarında ve şiirlerinde milletin hür ve huzurlu yaşamasıyla ilgili görüşünü açıkça terennüm eder.

Tablo 2. Mağcan Cumabayev'in Şiirlerinde Millet ve Soy isimleri

II. Toplum Karşısında İnsanın Sorumlulukları

Mağcan Cumabayev'in ferdi ve sosyal temalar olmak üzere birçok konuda şiirleri mevcuttur. Onun şiirlerinde görülen temaların merkezinde şairin "ben"i ile birlikte insan meselesi ön planda terennüm edilir. Aktaş'ın ifade ettiği gibi (2011: 157), "sosyal problemler ve sanat meseleleri üzerinde düşünen her insanın fiil ve hareketlerinin, yazı faaliyetlerinin arkasında benimsediği insan anlayışı vardır. Denilebilir ki sanatkarların insan anlayışı onların eserlerindeki muhtevayı ve söyleme biçimini geniş ölçüde belirler". Bu bakımdan Cumabayev, şiirlerinde kendi benliğini ve insan anlayışını çeşitli yönlerle dikkatlere sunar.

Cumabayev'in manzum eserlerinde ileri sürülen düşüncelere dayanarak, onun millet olarak varlığını sürdürme gayesinde olduğunu söyleyebiliriz. Hızla gelişmekte olan çağın getirdiği yeniliklere uyum sağlamadan skolâstik dönemde olduğu gibi kaderine küsen insanın tasvirini yaparak hareketsiz bulunan halkı Cazğı Tañ / Yazın Tan Vakti şiirinde şöyle eleştirmektedir:

Tañ aldında calbarıp,
Täñirge quldıq qılğanı,
İsine onıñ tañdanıp,
Köñili xaqqa sınğanı.
(Cumabayev 2013a: 14)

Tan atmadam yalvarıp,
Tanrıya tapımır.
İşine onun hayran kalıp,
Gönlü hakka kırılır.

İradî bir varlık olarak kendi aklına göre hareket eden bireyin toplum karşısındaki tutumu da değişecektir. Dolayısıyla anlatma esasına bağlı metinlerde olduğu gibi Cumabayev'in şiirlerinde de insan kavramı imajı destekleyen çağrışımların aracılığıyla anlatılarak ideal insan tipi önerilir. Sorlu Qazaq / Tasalı Kazak şiirinde hem milletin yaşamını istila eden cahilliği hem de bu sıkıntıdan kurtulmanın yolunu çarpıcı ifadelerle şöyle önermektedir:

Qozğal qazaq, bilimge cügir, kez keldi,
Qılışın alıp, nadandıq sağan kezdendi.
Şekte laqtır, tumaqtay alıp, tura kep,
Erteñdi keş basıña minip ezgendi!

Kitap aper, oqısın balañ, qolına,
 Maldı ayama oqu-bilim colına.
 Öner alıp, basqalarmen qatar bol,
 Cer cüzi bir adamzattıñ ulına!
 (Cumabayev 2013a: 17)

Toparlan Kazak, bilime koş, zamanı geldi,
 “Cahillik” kılıcı hedefe almış hâlde seni.
 Kenara at kalpak gibi, yerinden kalkarak,
 Sabahtan akşama başına çıkıp ezenleri!

Okusun çocuk, eline kitap uzatsana
 Malını esirgeme eğitim yolunda,
 Eğitim alıp denkleş başkalarla,
 Dünya ortak bütün insanoğluna!

Birçok şiirinde toplumdaki insanın değerine, önemine ve sosyal sorumluluklarına dikkat çeken Cumabayev, ele aldığı bireyleri kültürel varlık olarak gösterir. Bunun yanı sıra doğrudan bireye seslenen şair, çağındaki mevcut siyasi ve sosyal sıkıntıları yansıtmaya çalışır. Geleneksel yaşamını sürdürerek iç çatışmalarla uğraşan toplumun geleceğine endişe duyduğunu belirterek milletin yeni çağa uygun gelişmesinin şart olduğunu vurgular. Bireyin görevleri ile toplumda yaşamakta olan aksaklıkları bütün hâlinde ele alarak bilgisizlik, cehalet ve yozlaşmanın zararlarını dile getirir. Bununla ilgili çözüm yolu olarak eğitim, öğretim ve birlik beraberliğin önemli olduğunu Qazağım / Kazak’ım şiirinde şu mısraların aracılığıyla hatırlatır:

Sol şaqta köp tükirip – köl de bolar,
 Kölde tolqın aydauvşısı cel de bolar.
 Mektep, medreseler köp salınıp,
 Ağayın, tatu-tatti el de bolar.

Cilmay önerge ayaq basa almaspız,
 Nıq siñgen nadandıqtan qaşa almaspız.
 Zaman tülki bolğanda, tazı bolmay,
 Biik qırdan aldağı asa almaspız! (Cumabayev 2013a: 24)

O zaman çok tükürse ortalık göl olur,
 Gölde dalga yapan rüzgâr da eser.
 Mektep medreseler inşa edilerek,
 Millet içinde huzur sağlanır.

Toplanmadan işi başaramayız,
 Vücuda sinen cahillikten kaçamayız.
 “Zaman tilki ise biz avcı olmalıyız”
 Başka türlü engel aşmak mümkün değildir.

Cumabayev, Caralı Can / Yaralı Can şiirinde, insanın acizliği üzerinde durur. Bu şiirde kaderini yaşayan insanın çaresiz durumu betimleyerek insan gücünün yaradılışın sınırlarını çözmeye muktedir olmadığını tasvir eder:

Oypırım-ay, Alla-ay, Casağan,
Qısıldı ğoy şıbın can!
Quat kemip baradı,
Köl boldı ğoy mına qan. (Cumabayev 2013a: 64)

Ah pîrim! Ah Allah'ım! Ah Yaradan!
Tatlı canım sıkıştı.
Küvvetim azalıyor
Akan kan göl oldu. (Akt: Tamir 1993: 207)

Burada şair, çaresizliğinden dolayı Allah'a sığınmaktadır. Diğer şiirlerde olduğu gibi bu dizelerde de "ben" ifadesiyle milletin hâli çağrıştırılmaktadır. Aynı duygularını şiirin takip eden mısralarında ele alan şair, Tanrı'nın büyüklüğü üzerinde durarak bir desteğe muhtaç olduğunu şöyle bildirir:

Küştişin ğoy, Qudiret,
Perişteñe amir et!
Qanatpen bir sipasın,
Cazılsın işki-tısqı dert. (Cumabayev 2013a: 65)

Kudretli Allah'ım, sen güçlüsün,
Meleşine emir et!
Beni kanadıyla bir defa okşasın,
İçimdeki ve dışımdaki dertler yok olsun. (Akt: Tamir 1993: 209)

Mağcan Cumabayev'in belli bir olay örgüsü içermeyen şiirlerinde, topluma veya belli bir siyasi veya sosyal sınıfa seslenen kişi tasvirini görmek mümkündür. Bu tür şiirlerde şairin "ben"i ortaya koyularak hissettiği duyguları aktarılır.

Can Sözi / Can Sözü
Aqılğa keş aynaldım, qarañ künim,
Bir küni quşağına alar ölüm.
Qara cerdi quşaqtap men catarım,
Sol kezde ne dep meni sinar elim?

Cel edi, celdi cır ğıp ötti! -der me?
Esalañ, süyip edi şoqtı! -der me?
"Oyı coq, essiz ottı Täñiri körgeñ,
Tunşığıp cat eserim!" dep küler me? (Cumabayev 2013a: 87)

Akıla geç döndüm, kederli günüm,
Bir gün kucağına alır beni ölüm.
Kara toprağı kucaklayıp ben yatarım.
O vakit ne diyerek beni eleştirir halkım?

Rüzgâr idi, rüzgârı ağır edip geçti! der mi?
Aptalca sevmişti koru! der mi?
Düşüncesiz akılsız ateşi Tanrı gören,
Boğulup yat aptalım! diyerek güler mi?

Bu dizelerde okuyucusuna seslenen şair, şiirlerinde değindiği konuların gelecekte nasıl anlaşılacağına endişe duymaktadır. Zira Sovyetler döneminin baskısı ile komünist ideoloji ile beslenen çağındaki bazı önderlerin yanlış girişimleri sonucunda milletin parlak geleceği uğruna mücadele eden millî sanatkarların düşünceleri yanlış yorumlandığının farkındaydı. Şiirin takip eden mısralarında geleceğe olan umudunu sergileyerek ileri sürdüğü düşüncelerinin rağbet bulacağına emin gözle baktığını görmek mümkündür.

Tarihî şahsiyetlerden oluşmuş kahramanların hayatına gönderme yaparak kaleme aldığı Edilde / İdil’de şiirinde şair, kendi benliğini ve tercih ettiği yolu şu dizelerle sunmaktadır:

Asan Qayğı saldırğan
Astraxanğa ceteyin.
Qayğısız xandar kümbezin
Adeyi attap keteyin.
Asanniñ tauvıp molasın,
Soğan tauvap eteyin,
Molasına tüneyin,
Aq batasın küteyin,
“Colım quv” – dese bolğanı,
Basqa coldı ne eteyin.
Az Canibek sender bol,
Men Asan bolıp öteyin! (Cumabayev 2013a: 187)

Asan Kayğı yaptıran
Astrahan’a varayım.
Kayğısız şahlar kübbesini
Bilerek atlayıp gideyim.
Asan’ın bulup mezarını,
Oraya ziyaret dua edeyim.
Mezarına geceleyeyim,
Hayırduasın bekleyeyim.
Yolumdan git” dese yeter,
Başka yolu ne edeyim.
Şanlı Canibek siz olun,
Ben Asan olarak geçeyim.

Bu dizelerde şiirleriyle millete doğru yönü göstermeye çalışan Asan Kayğı isimli ozanın teşebbüsleri yüceltilir. Kayğısız şahlar ifadesiyle menfaatçi önderler ima edilmektedir. Burada Mağcan Cumabayev, milletin önderi değil hizmetçisi olarak yaşayacağını vurgulamaktadır. Zira onun döneminde Sovyet hükümeti tarafından düzenlenen tasfiye çalışmaları sırasında millet uğruna mücadele eden binlerce aydınlar sürgüne gönderilmiş ya da halk düşmanı suçlamasıyla idam edilmişti. “Böl ve yönet” ilkesi bağlamında hareket eden Sovyet hükümeti, bu süreçte komünist ideolojiyi destekleyerek milletin gelişmesini ve geleceğini düşünen aydınlara da acımamıştır. Ne yazık ki, bu durum düşünce ayrılığından dolayı yolları ayrılan bazı Kazak aydınlarının arasındaki husumetin büyümesine sebep olmuştur. Komünist ideolojiyle beslenen önderlerin yanlış siyaseti bu durumu daha da karışıklığa sürüklemiştir. Kazak aydınları arasında birlik ve beraberliğin artması amacıyla kurulan millî toplulukların faaliyeti hükümet tarafından sürekli

denetim altında tutularak birçoğu çeşitli gerekçelerle kapatılmıştır. Dolayısıyla bu yıllarda toplumun doğru istikamette ilerlemesi için milleti peşinden sürükleyecek kahramana ihtiyaç vardı. Mağcan Cumabayev'in Peygamber, Korkut, Batır Bayan, Okcetpes'in Yamacında, Cüsip Han ve Yalandan Masal vb. adlı manzum eserlerinde tarihi kahramanların millî mücadeleleri tasvir edilir. Bu eserlerdeki motiflerle çağındaki aydınları cesaretlendirmek ve millî ruhu arttırmayı hedefleyen şair, Tasalı Kazak, Yaşamın Süsü Hürriyet, Kedi ile Et, Bugünkü Durum, Yaralı Can, Sır'daki Alaş'a ve Epigramlar vb. şiirlerinde toplumdaki aksaklıkları ön plana çıkararak çağındaki aydınları eleştirir. Bu manzum eserlerinde tarihi kahramanların mücadelesi ile toplumdaki mevcut sıkıntıları birlikte yansıtmaya çalışan şairin temel amacı ideal insan tipini yaratmak istediği ortadadır. Cumabayev'in eserlerinde aydın grubu olumlu ve olumsuz açıdan değerlendirilmiştir. Genel olarak eserlerinde aydınları "okumuş insanlar" sıfatıyla nitelendiren şair, eğitim görmüş kişilerin adaletli şekilde halka hizmet etmesini ister. Dolayısıyla şiirlerinde her fırsatta eğitimin önemine değinmiştir. Şahsi çıkarlarını düşünerek makam sahibi olmayı hedefleyen kişileri alay konusu eder. Her işine yalan ve sahtekârlık karışan şehirliler insanları eleştirir. Bu bağlamda şairin millî gelenekle beslenen bozkır çocuklarından beklentileri büyüktür. Köylü çocukların eğitim alarak kendilerini geliştirmesini ister. Bu bağlamda şiirlerinde şehirlileri kurnaz, acımasız ve nankör sıfatıyla nitelendirir. Bozkır halkını ise, sözüne sadık, cömert ve milletperver olarak betimler.

Sonuç

Mağcan Cumabayev'in manzum eserlerinde kişiliği yüceltilen veya eleştirilen kahramanların tasviri sevgi ve merhamet atmosferi içinde tanıtılır. Şair, kahramanlarını takdirle betimlerken millî ruhu ön planda tutar. Eleştirdiği kahramanlarını ise, aşağılamadan sadece hata ve eksiklerini acıyarak belirtmeye çalışır. Dönemin sosyal, ekonomik ve siyasi durumu insan tasvirlerinde de hâkimdir. Hayattan alınan tarihi kahramanların millî mücadelesini canlandırırken örnek bir insan tipini göstermeye çalışan şair, edebi eserlerin sunduğu imkânların aracılığıyla çağındaki ve gelecek nesle millî ruhu aşılamaya gayret göstermiştir.

KAYNAKÇA

AKTAŞ, Şerif (2011), Edebiyat ve Edebi Metinler Üzerine Yazılar, Ankara: Kurgan Edebiyat.

CUMABAYEV, Mağcan (1993), Mağcan Cumabayev'in Şiirleri, Aktaran: Ferhat Tamir. Ankara: TDAE.

CUMABAYEV, Mağcan (2013a), Şığarmaları, Almatı: Jazuşı.

CUMABAYEV, Mağcan (2013a), Şığarmaları, Almatı: Jazuşı.

ZHIYENBAYEV, Yerlan (2016), Kazak Şairi Mağcan Cumabayev'in Şiirlerinde Yapı ve Tema, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.